

letenni, úgy a mint az régebben is szokásban volt. Javítva ez így fogalmaztatott: »s azok kapitányai ő felségének mostantól fogva jövőre — mint más országban szokás — hűségi esküvel tartoznak lekötelezve lenni.«

A hadi szállítmányról, a harminczadosok zaklatásáról és a feltölt korona elhelyezéséről szóló czikkelyek után a vallás ügyében és a kincstárnok hatalmáról szóló czikkelyek adtak ismét eltérő javításokra alkalmat. Egyik szöveg szerint csak az lett volna kimondandó, hogy »ő felsége a vallást a bécsi békekötés s a mult évi megállapodások első czikkelyében körülírt állapotban hagyja.« A másik szöveg szerint: »a vallás ügyében maradjanak érvényben a bécsi határozatok és a mult évi első czikkely. És a bécsi határozatok értelmében állíttassék fel az országos kincstárnoknak és a hozzáadandó tanácsosoknak hatalma, ki jó viszonyban legyen a nádorral és az udvari kamarával, de ne függjön tőle.« Ez utóbbi foglaltatott a törvénybe; — de a vallást illető pont elhagyatott.

A püspökök fölötti határozat más országgyűlésre hasznaltatott.

A mi a harminczadosokat illeti, ő felsége értekezni fog a kincstárnok urral, és erre alkalmas férfiakat állít. A kapitányságot illetőleg javasoltatott, hogy maradjon ő felsége a bécsi béke mellett. Más javítás ezt így fejezi ki: »a felügyelőségek és kapitányságok osztogatásában a bécsi 9. és 10. czikk megtartassék.«

Az erőszakosságokra és foglalásokra vonatkozó javaslat tetszett a királynak, de úgy kívánta kifejezni, hogy a főispánok és alispánok által megkezdett perek megszűnjenek. Még más javítás is előfordúl, mely figyelembe vétetett ugyan, de sokban bővítettett is.

Fontos volt még azon pont is, mely a szomszédokkal való szövetség megerősítésére, és a jezsuiták ellen mult évben hozott törvény eltörlésére vonatkozott. Ez utóbbi elmaradt.

Vége a szövegezési munkálattal teljesen elkészülvén, a 77 czikkelyből álló törvénykönyv 1610. január 23-kán iratott alá a király és a legfőbb országos méltóságok viselői által. Ezzel a gyűlés szétoszlott.

FORGÁCH ÁDÁM ÉS BÁTHORY SÓFIA

ÉKSZEREINEK TÖRTÉNETÉBŐL.

MAJLÁTH BÉLA

L. TAGTÓL.

(Olvastatott a II. osztály 1882. ápril 3. tartott ülésén.)

BUDAPEST, 1882.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓHIVATALA.

(AZ AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN.)

Forgách Adám és Báthory Sófia ékszereinek történetéből.

I.

Mivelőds történelmünknek napról-napra szaporodó adatai, s azoknak részletes feldolgozása már is oly világításba helyezik az elmúlt századok társadalmi, ipar- és művészeti viszonyait, melyek az általános európai műveltség fokmérőjén, hazánk kézműiparát a XV—XVII. században, kivált az ötvösség és aranyműesség terén művészetté emelve, oly helyet jelölnek ki, mely bizonyára a műizlés, a műérvék, a technikai kezelés tekintetéből, nem az utolsók sorában keresendő. Főuraink, de még a vagyonosabb középosztály is gyakran a megengedett, de igen gyakran a meg nem engedhetett fényűzés, pompa határai között, s annak határain túl, a külföldi ötvös és aranyműesség remekei mellett, oly hazai művészek készítményeit mutathatták fel, melyek izlés, technikai kivitel szempontjából, vetélkedhettek a külföldi aranyművesek műveivel. Az izlés fejlesztését, a kezelés művészi gyakorlottságát a magyar nemzeti öltözet sajátosságai nagyban elősegítették, mert alig volt ruhadarab, fegyverzet, használati eszköz, kivált főuraink megszokott életmódjában, mely az aranyművesek ügyességét igénybe ne vette volna, s a mely, habár csak nagyobb általános vonásokban, ötvöseink s aranyműveseink ízlését s műveiket bizonyos nemzeti magyar jelleggel ruházta fel, mely különösen a zománcz színek, a színes drága-kövek kiválasztása és alkalmazásában, de gyakran az ékszertárgyak alakítása körül is nyilvánult; s azt mintegy jellemzővé tette, mi a gyakorlott műitést sok esetben képesíté pusztá szemlélődés után meghatározhatni, hogy ez vagy amaz ékszer magyar ízléssel, magyar aranyműves által készült. Így találjuk például a többi között egy 1641-dik évi október 2-án kelt ¹⁾ összeírásában ama tárgyaknak, melyeket

¹⁾ Múzeumi könyvtár. Forgách levéltár, Fasc. F. F. 1641.

gróf Forgács Ádám és neje Révay Judith asszony, bizonyos Merlucz Keresztelő János kapitánynak, és ennek neje Dorottya-nak 6000 forintban elzálogosított, e följegyzést: »lengyel süvegre való gyémántos és gyöngyös boglár nro 20.« Ezzel bizonyára az van jelezve, hogy a lengyel süvegre más alaku boglárokat használtak, mint a magyarra, s hogy az a lengyel nemzeti izlésnek megfelelő volt, míg a magyar süveg diszeül, magyar izléssel készült boglár felelt meg.

Szakirodalmunk, mely hazánk középkori közművelődése, s képzőművészete fejlődésének történetét öleli magához, s mozgásba hozta az avatottak tollait, a nagyobb művészetek mellett mint a festészet, szobrászat, építés, nem hagyhatta kutatása körén kívül a kisebb művészeteket sem, nem pedig ezek között kivált az ötvösséget és aranyművességet, mely a magyar nemzeti élet annyféle nyilatkozatában, a köz, a nyilvános család-élet ünnepélyességei között kifejtett fényűzés, pompa által, mintegy nélkülözhetlenné lett egyrészt; másrészt pedig a nagy kereslet ösztönül szolgálhatott aranyműveinknek, technikájokat, műizlésüket annyira tökéletesíteniök, hogy némileg fölöllegessé tegyék a külföldi piacokat, s mintegy versenyezve az idegen kézműiparral, oly műveket állítsanak elő, melyek a kezelés, a compositio szempontjából, ma is műremekek gyanánt tekintendők a külföldiek mellett. Kiválólag pedig figyelemre méltók, ama figurális, zománczos és drágakövekkel ékesített függők, násfák, melyek a magyar nők díszöltözékének kiegészítő része, és a nyakbavetők elmaradhatatlan részei valának. A most említett ékszerek készitési helyének beható kutatása, különösen érdekessé vált ama felöltő jelenség miatt, hogy az ilyen figurális előállítású násfák, függők, melyek a XV—XVII. század közötti időben készültek, a külföldi gyűjteményekben igen csekély számban fordulnak elő, alig négy-öt darab található azokban, s most is igen keresett ritkaságok közé tartoznak; míg ellenkezőleg csak a nemzeti múzeum gyűjteményében 12 ilyen művészi darab van, s régi leltárainkban, végrendeletekben, női hozományok között igen sokszor fordulnak elő, s főuraink által a XVI. és XVII. században, kivált Bécsben eladott és elzálogosított ilyenmő ékszerek lépésről-lépésre kimutathatók, melyek részint ott helyben ma-

radtak, részint tovább külföldre vándoroltak; jogosult a kérdés: vajjon e figurális előállítású ékszerek nem készültek-e kiválólag magyar aranyművesek műhelyeiben?

Egyrésze a magyar aranyművesség tárgyainak napjainkig fennmaradt, s bő tanulmány tárgyául szolgálhatnak a mult századok e remekei a muzeumok tárlataiban, egyesek gyűjteményeiben, ágról-ágra, izről-izre leszármazott családok tulajdonában; egyrésze megsemmisült, egyrésze azonban külföldre vándorolt, s a gyűjtemények magán és nyilvános tárlataiban szép számmal fellelhetők; s a csodálkozó kérdését, hogy kerülhettek azok oda? egy percznyi gondolkozás megmagyarázza, s kielégítő választ találunk reá a XVI. és XVII. század harczi viszonyaiban, a rablás, serebolási s a foglyul esett hazafiak váltságolási díjaiban, az elzálogolás, eladás körülményeiben, s végre az idegen földre történt kiházasításában honleányainknak, kik női hozományuk legnagyobb s legértékesebb részét, arany- és ezüstneműekben vitték magokkal idegen földre, honnét azok a hazába ritkán kerültek vissza.

Daczára azonban annak, hogy a magyar ötvösség és aranyművesség oly sok tárgya a XVI. és XVII. században részint elkallódott, megsemmisült, részint külföldre vándorolt, tetemes amaz ékszerek száma, melyeket a levéltárak elsárgult poros aktái között lappangó inventáriumok, női hozományok jegyzéke, záloglevelek és végrendeletek, számadási jegyzőkönyvek a feledéstől megőriztek, s azok reánk legalább írott emlékekben megmaradtak; melyek mostan culturtörténetünk lezajlott századait ez irányban is megvilágítják, s az avatott kezek által feldolgozott adatok bizonyítékát nyújtják annak, hogy e terén is a kisebb művészeteknek, tekintetbe vételével ama százados harcoknak, melyeket a nemzeti létért való küzdelem kényszerített reánk, amaz európai culturállamok sorában foglalhatunk helyet, melyek a béke áldásai között művelődésök fokozatos fejlődését könnyen eszközözve, nem az utolsó rangot vívták ki maguknak.

Jelen értekezésemnek tárgyát én is a poros akták között találtam, melyek báró Radvánszky Béla könyvéhez¹⁾, a »Nyelvemlékek«, a »Századok«, a »Történelmi tár«, az »Egy-

¹⁾ Magyar családélet és háztartás.

házművészeti Lapok», az »Archaeologiai Értesítő« az »Archaeologiai Közlemények«, a »Monumenták« s más szakmunkákhoz az aranyművészetre vonatkozó oly sok érdekes adat közlésére nyújtottak anyagot.

Részemről elég érdekesnek találtam, hogy ez ismertetésem tárgyának anyagát — mit a múlt évben a gróf Forgách család által a nemzeti múzeum könyvtárában letéteményezett levéltárban kutattam fel — feldolgozva bemutassam; szóval eltekintve attól, hogy sem gróf Forgách Ádámnak, ki a XVII. század második felében történelmünkben előkelő szerepet vitt, sem pedig II. Rákóczy György nejének Báthory Sófiának kincsei történetéről tudtommal okiratos adatok idáig közölve nem lettek; a most feldolgozott anyag igen sok érdekes adatot szolgáltat, egyrészt főuraink kincstárainak gazdagságáról, pazarlásáról, s az áraktörténetéhez egykorú feljegyzéseket nyújt; másrészt pedig egy felette érdekes levelezési sorozat tárul fel előttünk, mely gróf Forgách Ádám szent-mártoni uradalma, és Báthory Sónia ékszerei körül forog. E levelezésből folyó kapcsolatos viszony szolgáljon egyúttal magyarázatul annak, hogy a másképp egészen különálló két történet tárgyát miért kötém össze, s jelen dolgozatomnak »gróf Forgách Ádám és Báthory Sónia ékszereinek történetéből« címet adtam.

A XVII. században élt főuraink között, a leggazdagabbak egyike volt gróf Forgách Ádám, Nógrád- és Borsodmegye főispánja, kassai főkapitány, két ízben nádorjelölt, országbíró, a felsőmagyarországi hadak főgenerálisa és főkomornyikmester az udvarnál. Elfoglalt magas állásánál fogva nyilvános szereplésre hivatva lévén, ténykedése a történelem lapjairól is eléggé ismeretes. A fényűzés, mit mint ilyennek, részint kifejtetnie kellett, részint ahhoz külföldi neveltetése folytán hajlammal is birt, oly nagy volt, hogy annak költségeit, terjedelmes nagyszámú uradalmi daczára, jövedelmeiből csak részben fedezhette, s hogy mégis megszokott életmódjának megfelelőhessen, fényes hivatalainak méltóságát megőrizze, szükségletei fedezése miatt, nagy terjedelmű birtokait egymásután elzálogosítá, adósságait kölcsönpénzzel fedezte, melynek összege a For-

gách család levéltárainak hiteles adatai szerint 1639-ik évtől 1679-ig 214,600 frtra rúgott, s mégis gyakran pénz hiánya és hitelezőinek zaklatásai miatt, Lipót császárnak is közben kellett magát vetnie, csak hogy azokat némi várakozásra bírhasse, mint ez Draskovich Miklóssal is történt, kinek 48,000 forinttal adósa lévén, csak Lipót császár kérelmére tett ígéretet neki, hogy még két hónapig vár az összeg visszaadására. Adósa volt Lósy esztergomi érseknek 15,600 forinttal; az esztergomi káptalannak 6500 frttal; Zongor Zsigmond esanádi püspöknek 4000 frttal; Nádasdy Ferencznek 116,000 frttal; Viskelety Mihálynak 2000 frttal; Egresdy Boldizsárnak 2000 frttal; Hölgyi Gáspárnak 1500 frttal; Szentgyörgyi Ferencznek 2000 frttal; Forgách Istvánnak 1500 frttal; Koháry Istvánnak 4500 frttal; Nyáry Ferencznek 9000 frttal; Draskovich Miklósnak 48,000 frttal; Kauffman Boldizsárnak 500 frttal.

Mindamellett, hogy kölcsönvétellel, jószágainak zálogba vetésével, tudott is, de módjában is volt Forgách Ádámnak pénzt szereznie, e források még is gyakran eldugultak, s ily esetekben a kincses ládához kellett fordulnia, melynek gazdagságáról fogalmat nyújtanak azon összeírások, jegyzékek, miket anyja Thurzó Zsuzsánna után, első neje Széchy Borbála özv. Thurzó Ádámné, második neje Révay Judith özvegy Nádasdy Pálnéval kapott, s mely összeírások a múzeumi könyvtárban, a Forgách család levéltárában őriztetnek. Ez inventáriumok szerint anyja halála után volt Forgách Ádám kincstárában 163 darab arany és drágaköves mű, ezüst mű 47 darab. 1636-dik évben Thurzó Ádám halála után egy évre elvevén annak özvegyét Széchy Borbálát, ez hozott a házhoz 185 darab arany s drágaköves, s 55 darab ezüst művet, nagyszemű gyöngyöt 200, vegyeset 12,480 szemet, gyöngyfűzérben. Első neje két év alatt elhalálozván, második neje Révay Judith özv. Nádasdy Pálné 1638-ik évben János fővétele napján házassági szerződést köt Forgách Ádámmal, s erre kincstára Révay Judith hozományával ismét szaporodik, még pedig 689 darab drágaköves arany, 326 darab ezüst művel, s 4010 szem keleti, 7363 vegyes és 133 darab fekete drága gyönggyel. Nem számítva drága fegyvereinek és lőszerszámainak nagy számát, Forgách Ádám kincstárában, második házassága után, 1639-dik évig volt összesen:

drágaköves arany ékszer 1037 darab, ezüst mű 428, keleti gyöngy 24,186 darab.

Alig telt el második házasságának első feléve, felnyitotta a kincses láda födelét, s Bécsben 60,210 frt erejéig zálogba vetette drágaságait, melyeket Császár Márton által 1638-ik év október 24-én kiváltatott, s galgóczi várába vitétt. Ez ékszerek értéke, ha a zálogösszegnek csak kétszeresével birt is 120420 frtot képviselt, ez pedig a következőkből állott¹⁾: »Gyöngyös és rubintos nyakbavaló boglár 16; nyakba való saphiros és gyöngyös boglár 15; nyakbavető gyémántos, rubintos boglár 15; nyakbavető gyémánt, gyöngyös boglár 20; körtvély formára arany láncz gyöngyös 1; rubintos és gyöngyös láncz; egy arany láncz rubintos és gyöngyös 1; gyöngyös rubintos arany láncz. Több apróbb marhat egy öreg fehér iskátulában, az kiben vannak boglárok és függők ez szerint 9, arany boglárok, egy pár perecz gyémántos és gyöngyös, gyémántos nyakban való kicsiny, merő arany perecz egy pár, boglár 22, egy gyémántos arany függő, náfa rubintos 1, függő három, rubintos; süvegre való boglár gyémántos és gyöngyös 8; gyémántos és gyöngyös boglár 89, gyöngy láncz, kicsiny és öreg boglár 4. Ezeket október 14-én Galgóczra hozta Császár Márton uram, kiváltván ezeket Bécsben fl. 60210.«

Ez ékszerek kiváltását valószínűleg kényszerítő körülmények parancsolták Forgách Ádámnak, s ez a kiváltási időnek közeli lejárta lehetett, s nehogy a zálogösszegnek legalább is kétszeresét érő drágaságok végképen oda veszzenek, azokat kiváltania kellett, minek ismét természetes következménye vala a készpénz hiánya, mi röviddel erre, csakugyan bekövetkezett, mert néhány hónap múlva, egy Kaffmann nevű zsidó által 1639-ik évi február 25-én egy sereg drágaköves ékszer eladatott, s ugyanakkor egy augsburgi aranyműves is — kitől 1638-ik évben egy rubintos függőt kétszáz köből buzáért megvett, de annak a buzátát nem adhatta — vett Forgách Ádamtól egy más csoport aranyművet.

Ez érdekes följegyzés a következő: »Item 25. februarii Kaffmann nevű zsidó által adatott el uram őnagysága az szegény asszony merő arany lánczát, középszerűt az ki nyomott

¹⁾ Múz. könyvt. Forgách levélt. Fasc. 8. nro. 96.

aranyat nro 88. Item töredezett arany boglárt, az kiben volt gyöngy nro 11. Item egy kisszerű arany lánczot és egy pár fekete zománczos arany pereczet. Egy augsburgi jubilirnek, az kitől az elmúlt nyáron vett uram őnagysága egy rubintos függőt két száz köből buzán, az buzát, hogy föl nem hozhatták, adott őnagysága egy gyémántos függőt (az szegény üdvezült asszony portékáját). Item egy gyémántos pereczet. Item egy függőt, az kin figura Camee ónix volt. Azon kívül arany boglárokból 22 koronát.«¹⁾

Forgách Ádámnak pénzügyi helyzete azonban tengernyi volt, s a február 25-én eladott drágaságok ára épen csak egy cseppnyi volt a tengerben, mert két nappal később, t. i. február 27-kén a kincses láda zárja ismét nyikorgott, födele fölnyit; és Korell Mojzes zsidó személyében találta fel a mentőt, ki a hat csoportra osztott ezüst miveket 850 gyrát vagyis négy mázsa huszonöt fontot, — még pedig az aranyos és ezüst mivek gyráját 13 frttal, a lóra való szerszámok gyráját 11 frttal — vette meg 11002 frt készpénzért. Ez eladott ezüst mivek között szám szerint följegyezve volt 59 tányér, 44 tál, 9 mozdó medence, 13 esésze, 20 kupa, 33 kanál, 9 villa, 7 gyertyatartó, 6 kanna, 1 kalamáris láda, 2 palaczk, 15 pohár és 1 sőtartó, összesen 219 név és szám szerint följegyzett darab. Árjegyzék fejezete és némely megjegyzése ez: »Anno 1639. die 27. Februarii, az ezüst mivnek, melyet Mojzes Korell nevű zsidónak adtanak, aranyos és fehér mivek összegét gyrájának az ára frt 13. Item lóra való szerszámoknak gyrájáért adtak 11 frt, melyeket ez szerint mérték,« s. a. t. A hat felé csoportosított ezüst mivek elsője nyomott 216 gyrát 2808 frt értékben; a második 108 gyrát, 1404 frt; a harmadik 62 gyra; s megjegyzí, hogy »Forgách Ferencz urfitól való«, a negyediknél azt mondja »uram őnagysága és asszonyom őnagysága ezüst tálai, kupái: tészen 386¹/₂ gyrát. Ezért adtak 5014 frt, az fél gyráját nekik adta uram őnagysága.« Az ötödik csoportban löszerszámok, itt megjegyzí: mindenestől ezek nyomtak gyrát nro 25, latot nro 8, tészen az ár frt 294; meglátták a zsidók ezüst műnek, lóra való szerszámoknak ezen az árát. Végre a

¹⁾ Múz. könyvt. Forgách levélt. Fasc. 8. nro 96.

hatodik csoportban voltak »az kisasszony ő nagysága ezüst mivei« 114 gyra 1482 frt értékben.¹⁾

Röviddel erre Forgách Ádám házánál a készpénz ismét fogyatékán volt, mert amaz ékszereket, melyeket 1638-dik évi október 14-én Császár Márton által kiváltatva, Galgócra hozatott márczius 18-án, Merlucz János kapitánynak 6000 forint erejéig ismét zálogba vetette, melynek jegyzéke így hangzik: »Anno 1639. die 18. martii aranyművek, melyet Johannes Baptista Merlucz kapitánynak adtak zálogban fl. 6000, az száma s. a. t.«²⁾

Az erre következett két év alatt, t. i. 1641-ik évi október haváig nincsenek adatok a családi levéltárban Forgách Ádám ékszereiről, de a most említett évből október 2-án kelt összeírását találjuk ismét az ékszereknek, melyeket ugyanesak Merlucz Keresztelő János kapitánynak és neje Dorottyának 6000 frt erejéig zálogba vetettek. E jegyzék szerint³⁾ 244 darab ékszert zálogosított el Forgách Ádám.

E felsorolt adatok nyomán, kitűnik Forgách Ádám kincses házának roppant gazdagsága, de kinyomozható az is, hogy három év alatt, t. i. 1638-dik évtől 1641-dik évi október 2-ig zálogba vetett 468 darab drágaköves arany mivét, 850 gyra, vagyis négy mázsa 25 font ezüstöt 82,271 frt erejéig. S bár, ha ez időn túl 1643-ik évi december 7-ig második neje Révay Judith haláláig, tehát két év tartama alatt Forgách Ádám ékszereire vonatkozólag írott adatok nincsenek, a leltárak tételeinek összevetéséből kiderül, hogy 1641-ik évi október 2-től 1643-ik évi december 7-ig meg 348 darab aranymivét adott, vagy zálogosított el, minthogy második neje Révay Judith halála után, az utóbb említett év napján a neje után Galgócson talált ingóságokat, ékszereket és ezüstmíveket Sornoczay Ferencz udvari hadnagya által Egresdy Boldizsár, Radván Ferencz tisztartó, Dömsödi Ambrus porkoláb és Császár Márton jelenlétében összeíratván,⁴⁾ találtatott 221 darab aranymív és 72 darab ezüst készlet. A hivatkoztam leltárak, jegyzékek tételeinek vizsgálata végeredményképen feltűnteti

¹⁾ Múzeumi könyvt. Forgách levélt. Fasc. 8. nro 96.

²⁾ U. o. » » » U. o.

³⁾ U. o. » » » Fasc. FF. szám nélkül.

⁴⁾ U. o. » » » Fasc. V. nro 418.

tehát, hogy Forgách Ádám 1638-ik évtől 1643-ik évi december 7-ig részint eladott, részint elzálogosított 816 darab arany ékszert és 850 gyra ezüst készletet.

Második neje Révay Judith halála után 1643-dik évben december 7-én kelt összeírás, melyben annak hátramaradt minden ingósága összeíratik, igen sok érdekes tételt tartalmaz; de mindez minden legkisebb apróságra kiterjed »kevés érdekekkel bír, itt a bevezetés mellett csak amaz adatokat óhajtom felhozni, melyek kiválóbb figyelemre érdemesek. Az összeírás bevezetése im ez: »Anno Domini 1643. Die septimo Decembris. Tekintetes és nagyságos ghimesi Forgách Ádám uram őnagysága parancsolatjából, az tekintetes és nagyságos néhai gróf Révay Judith asszonynak ő nagysága halála után, érkezett nemes és vitézlő Sornoczay Ferencz uram az ő nagysága udvari hadnagya ide Galgócra, cum plenaria instructione: úgy, hogy az mi az ő nagyságok galgóczi várában és másutt is mindennemű marhában és portékában találtatnék, azt inventariumban venni, és mindeneiket felírnia tartozzék, ilyen személyek jelenlétében: nemzetes és vitézlő Egresdy Boldizsár uram ő kegyelme, Radván Ferencz uram galgóczi tisztartó, Dömsödi Ambrus uram ott való porkoláb és Császár Márton uram előtt.

Legelsőbben is elnyugodott asszonyom ő nagysága tárházában s. a. t. »1-ső pont »Egy kalamáris fiókos vasas ládácska, melyben egy csömöllet¹⁾ erszényben találkozott egy ezüst talér, két arany pénz, két körmöczi pénz... és három darab spanyol viasz, 4)... apró pénz fl 110, denár 19, Ítem fl 20. denár 11. 5)... Petröczyné asszonyom pércziféle tallér nro 800, ítem poltura pénz fl 63. Maradt tehát halála után összes készpénz 801 tallér, 3 arany pénz 193 frt 30 denár apró pénz. A 11-ik pontban ez a kifejezés »Esses« négy ízben fordul elő, úgymint: »másik gyöngyös kosarka, kin vagyon tizenkét gyöngyös virág, mindenik virágban esses arany boglár. Ítem fehér zománczos esses arany boglár. Ítem egy arany boglár esses forma. Esses arany boglárocška.«²⁾

¹⁾ Teveszörből szőtt habos kelme: A magy. nyelv szótára I. köt. 3-ik füzet 940. lap.

²⁾ Véleményem szerint ezen »esses« boglár vagy alakjára nézve az »s« betűhöz hasonlított, vagy pedig »s« bötű volt benne. Ilyen van a múzeumban is »A« bötűvel. Jankovich nro 129.

A 11-ik pont 13-dik száma alatt: »Item egy arany fehér virágos zománczos *spanyol* kereszt, nagy gyöngy szem van rajta.«¹⁾ Ugyane pont 16-ik száma alatt: »Item egy bötös arany gyűrű, az kibén valami *eszköz* van bele csinálva.«²⁾ E pont 11-dik számában: »Item egy arany kerekded boglár, ki-nek közepén vagyon egy fehér *loracs*-ka.« A 22-ik szám alatt: »Egy darab János köröm egy darab fekete tafotában.«³⁾ Ismét a 22-ik szám alatt: »Item egy fehér zománczos *galambforma* függőeske. Ezüst kalamáris ládácska tekenős béka héjjal, körül ezüst majczas.«⁴⁾

Gróf Forgách Ádám ékszereinek történetében, a családi levéltár okiratos adataiban még három érdekes mozzanatot találunk, vonatkozással gróf Nádasdy Ferencz országbíróra, gróf Illésházy Györgyre és még a halála után osztozkodó Ádám és Simon fiaira.

¹⁾ Spanyol kereszt alakjára nézve, mint ilyen, nem létezik, e kifejezés tehát csak spanyol művet jelenthet.

²⁾ Az e fajta gyűrűkben emléktárgyakat, reliquiákat és mérget szoktak volt elrejtve tartani.

³⁾ A János köröm mint bűbajos szer volt használatban; különösen az északi népek sokat tartottak annak hatásáról. Készült pedig a János köröm az *aspidium trifoliatum*-Wannfaden ágából, melynek egyik végén a levélhajtásokat levagdosták, s csak öt levélnek a szárát hagyván meg úgy, hogy az, a kéznek öt ujjához hasonlított. A németek Glücks, vagy Johannis Handnak is nevezték. Lásd: Synopsis der Pflanzenkunde III. abth. 1470., 1472. lapon.

⁴⁾ A »majcz« szónak értelme még nincs annyira kimagyarázva, hogy ahhoz még néhány szó ne férne, mi annál inkább szükséges azért, mert az e részben tett határozott nyilatkozata azoknak, kik e szó értelmének magyarázatával foglalkoztak, egymással meg nem egyez s a XVI. XVII. századból való feljegyzések, nagyon ellát s többféle értelemben alkalmazzák; annyi azonban bizonyos, hogy a majcz szó nem magyar, de sláv eredetű, s a felvidéki tótság között ma is használatos, s az övet jelent, de a mentekötőt is avval jelzik. Dr. Römer Fl. érdemes tudósunk az Egyházművészeti lap II. köt. 29. lapján ezt mondja »az *ezüst majcz kötés gombkötő munka*«. Deák Párkás a Századok 1881-ik évi folyamának 776. lapján így szól: »Részemről a majczot arany, vagy ezüst fonálból szőtt, vagy más módon készített keskenyebb, vagy szélesebb szalag (vagy paszománt) szerű *kelmének* tartom stb.« Nagy Iván az Arch. Értes. IV. köt. 227-ik lapján Borborith Katalin hozományát a XVI. század második feléből ismertetvén, zárjel között kérdőjellel írja »Egy fekete majcz (zománczos, smalté?) bogláros pártav.« A magyar nyelv szótárában IV.

Forgách Ádám ugyanis folytonos pénzsűkében lévén, lebegő adósságait nem mindig fizette készpénzzel, s lehetőleg ékszerekben és drágaságokban róvta le. Így történt ez gróf Nádasdy Ferencz országbíróval is 1666-ik évben — ki már különben II. neje Révay Judith után mostoha fia is volt. — Mig 1649. évben kötött adóslevél, de későbbben 1652-ik évben újra átírt kötelezvény alapján Nádasdy Ferencznek 100,000 frttal adósa lévén, ez adósság lerovására 1666-dik évben július 27-én kelt feljegyzés szerint 16,000 frt értéket fizetett le ingóságokban. E jegyzék tartalma következő: »Anno 1666. die julli. Méltóságos gróf Nádasdy Ferencz judex curiae uramnak ő kegyelmének, az mely summa pénzzel, az arról köztünk költ 1649-ik esztendőbeli contractusunk szerint tartoztam, arról újabban contrahálván ő kegyelmével, ugyanazon mostani con-

köt. 1-ső füz. 70-ik hasábon ezeket találjuk »Majcz kantárnak drágább szerből készült szára de jelent más valamely tartó szíjját is.« Régibb szótárainkban a majcz szónak nyoma nincsen. A most felemlítettek szerint a majcz tehát lehetne: gombkötő munka, kelme, és szíj is. E háromféle és egymással latározott ellentétben levő nézet között, részemről legalább a választás igen nehéz, minthogy a régi feljegyzésekben, a sok között a majcz szónak alkalmazására nézve a következőket találtam: a »Győri történelmi és régészeti füzetek« I. kötetének 58-ik lapján: »egy régi módra való majcz öt wt (ezüst) boglárrel«, »más módra csinált majcz kilencz boglárrel vörös bársony az alja«. »Egy gyöngye majcz 15 aranyozott boglárrel, fekete bársony az alja«

Itt a majcz használati tárgyul, ékszerül van feltüntetve, s nem vonatkozik a bársony aljra, ha a két utóbbi más színű ugyan, de egyenlőn bársony aljjal bírt, s az utóbbit mégis gyöngye majcznak nevezi, holott az előbbiken csak kilencz, s az utóbbikon 15 boglár van. Ez esetben tehát, sem gombkötő munkáról, sem szíjjáról szó nincsen; de kelméről sem, mert ez csak alja a majcznak, nem maga a majcz.

Radvánszky Béla: Magyar családélet és háztartás I. köt. 1-ső rész 97. lapon írja: »ezüst fonállal kivarrott majczczal kötötték fel a telekes boeszkort.« E helyütt a majcznak világos értelme, hogy az bőrszövet, vagy kelme volt, mit kivarrai lehetett, s az szíj gyanánt alkalmaztatott, tehát nem volt gombkötő munka. Ugyanott a 119-dik lapon ezeket mondja a pártavőrül: »keményebb gyártmányban készültek, például vont arany — ezüst és majczból.« E szerint a majcz nem használati tárgy, s nem is kézmű, de oly keményebb anyag, a miből a pártavőr készült, és így az nem volt kelme, szövet, s nem lehetett gombkötő munka sem. Ismét ugyanott a 120-ik lapon: a pártavőrül ez áll: »az egyik ezüst — másik öreg aranyos — a harmadik szederjes aranyos — a negyedik fe-

Györgyhöz Trencsén várába vitette. Midőn drágaságai már ott elhelyezve valának, daczára a biztosnak vélt helyen, mégis megtörtént, hogy azok elvesztek onnét. A gyanu első sorban is Illésházy Györgyre szállt, ki ellen a vizsgálat megindított. Ezt bizonyítja amaz egykorú töredékes följegyzés, mely a vizsgálatra vonatkozik, és Illésházy akkori hajdújának kihallgatását, illetőleg pedig ennek vallomását egykorú másolatban tartalmazza, melyen azonban a kihallgatás éve följegyezve nincsen; de a melynek bevezetéséből világosan kiderül, hogy Forgách Ádám említett kincseit 1663-ik évben vitette Trencsénbe Illésházy Györgyhöz, s az is kiderül belőle, hogy ugyanakkor Illésházy Györgynek ugyanott saját kincsei nem voltak, mert azokat részint Brünnbe, részint Berenbe, részint pedig Stettinbe szállíttatta volt. Ez érdekes irattöredék tartalma következő.¹⁾

»Gróf Illésházy György uram hajdúja-féle fassiója, az trinchéni Lakatos Christiántól a mit hallott az ládák nyitásáról. Ad primum de utri punctum. Az elmúlt háborúban ugy-mint Újvár veszésekor Gróf Illésházy György uram ő nagysága hajdúja levén Trinchin várában, tudom, hogy gróf Forgách Ádám uram ő nagysága bizonyos számú ládáit és drága portékáit megírt gróf Illésházy uram, abban az maga rejtek tárházában rakatta, a kiben az maga háló házában járnak alá, mint egy pinczében: tudom azt is, hogy ama tárházban, megírt gróf Illésházy uramon kívül más nem mehetett, vagy az a kinek ő nagysága parancsolt bemenni.

Ad secundum. Igen is hallottam az De utrum szerint, hogy gróf Forgách Ádám uramnak ő nagyságának, sok szép portékája veszett Trencsénben, az megírt tárházban.

Ad tertium. Egykor az felül megírt esztendőben és háboruban, két héttel karácson nap után Trinchin várában Christián nevű lakatoshoz, a ki ott az várban akkor pattantyus is volt, eszímát vittem volt patkoltatni, velem levén Veres János nevű legény is, a ki az is akkor Illésházy uram hajdúja volt, s azon lakatos azt tudakozta tőlem, talán úgymond fizetett az úr (úgymint Illésházy György uram) hogy eszímát vettél magadnak, arra mondván, hogy nem fizetett, hanem

¹⁾ Múz. könyvt. Forgách levélt. Fasc. S. nro 311.

más honnan szöröztem költséget reá, a kire így felelt azon lakatos, no úgymond fizethet immár, mert eleget kaparitott, mivel én velem a tárházban lévén, ládákat egy éjjel, éjjel korban nyitattott föl, egyedül csak maga lévén velem az tárházban, egy valami nagy úr ládái lehettek, az kiket fönyitattott velem, mely ládákat midőn fölnyitottam volna, az födelét nem is engedte föl emelni ő nagysága, hanem az egyik födelét anyyira föltaláltam volt emelni, hogy megláttam, hogy sok szép aranyos eszköz van benne, melyet látván Illésházy György uram is, nem hagyta nézni, hanem maga ő nagysága lebecsátozta az láda födelét, de be nem esukta, mondván előttem azt is Christián lakatos, hogy az többi között egy ládát akart fölnyitattani velem Illésházy György uram, a melyen sokat veszedkedtem, de föl nem nyithattam, mert kettős pléh volt rajta, s nem volt hozzá való eszközöm, de sokára azt is fölnyithattam volna, ha arra való eszközöm nálam lett volna. Ezek meglévén, úgymond az lakatos, engemet csak kiküldött az tárházból Illésházy uram, s maga maradott azon tárházban ő nagysága. Hoc addendo idem testis, hogy Illésházy uramnak semmi portékás ládája nem volt akkor abban az tárházban, mert mind, kit Bavnoban, kit Berenben, kit Stetinben vitetett volt.

E tanúkihallgatási jegyzőkönyvtöredéknek keltezési éve habár ez idő szerint határozottan meg nem állapítható, az még is az 1676-dik év előtti időre vihető vissza, minthogy Forgách Ádám Báthory Sófival Rákóczy György özvegyével, ennek ékszerrei iránt szentmártoni jószágára nézve alkuban lévén, egy 1676-ik évi nov. 31-én kelt, s Pesthy András prothonotariusához intézett levelében¹⁾ Illésházy Györggyel való esetére hivatkozik, irván: »ha kárt vallok, ki tartozik a refusióval, elég példa volna ő nagyságának Illésházy uram.« E tétel világosan tanúskodik arról, hogy az Illésházy György kezéhez adott, s ugyan csak ennek trencsénai várába megörzés végett letett ékszerekért Forgách Ádám világos kártérítést kapott Illésházy Györgytől törvényes úton. Az elveszés körülményei iránt indított vizsgálat ki nem derítette azt, ha vajjon azokat Illésházy György idegenítette-e el, vagy nem, mert 1681-ik évi január

¹⁾ Múz. könyvt. Forgách levélt. signatura nélkül.

18-án gróf Balassa Bálint Pozsonyból értesíti ¹⁾ Forgách Ádámot, hogy bizonyos Zirchich Gáspár, ki előbb trencsényi harminczados és postamester volt — nyilatkozott előtte, miképen veszték el a clenodiumok, és Illésházy György praefectura, bevallotta Zirchich előtt a dolog mivoltát; s végre tanácsolja neki, hogy a mostani, t. i. Illésházy Miklós által kártérítést is nyerhet, a mint az másokkal is történik. Ez érdekes levél így hangzik: »Excellentissime Domine Domine, et fautor mihi colendissime.

Praemisso Salutis voto Seruitiorum meorum addictissimam commendationem. Kötelességem szerint akartam nagyságodnak detegálnom, hogy az nagyságod trencsényi várában vesztett szép drága portékájának mivolta ki kezd nyilatkozni. Utamba szembe lévén Zirchich Gáspár urammal ő kegyelmével (ki ennek előtte trenchini harminczados és postamester volt, de fiának resignálta, most administrator bonorum Fiscalium cum consiliarius camerae-titulo) ő kegyelme én nekem confidenter jelentette, hogy némely emberek előtt, meghalt Christján zsidóból lett keresztény Illésházy György ur praefectura, megvallotta azokra, hogy azon nagyságod vesztett portékájából ura parancsolatjából sokat adott volna el Morvába, s másutt is, azért ha nagyságod bölcs ítéleti accedál, nagyságod egy confidens szolgáját küldené Zirchich Gáspár uramhoz, et in secreta confidentia, ezekről venne derekas informatióját ő kegyelmének, s compendiose mostani Illésházy úr revisiója alatt nagyságod kárainak refusiója is meglehetne, mert látom, hogy más emberek is, mostani alkalmatossággal causáikban tesznek ingressust. Az mint értem, bírák uraiméktól pro 30-ma praesentis haladott az ő kegyelme dolga, hogy meritorie feleljen. His Excellenciam vestram divinae protectioni commendans, maneo Excellentissimae dominationis uestrae servus addictissimus Posonij 18-a Januarii 1681. Comes Valentinus Balassa.

Vajjon Forgách Ádám felvette-e a Balassa Bálint által kezébe adott fónalszálat, hogy az által ékszereinek miképi elveszését kifürkészsze? ennek nyoma többé a családi levél-

¹⁾ Múz. könyvt. Forgách levél. Fasc. 8. nro 149.

tárban nincsen; de nem valószínű, hogy további vizsgálatot indítottatott volna, minthogy ő 1681-ik évben elhalálozott.

Az utolsó adat, mely Forgách Ádám kincseinek történetére vonatkozik, már ennek halála után 1683-ik, illetőleg pedig 1690-ik évből származik, mely, daczára tékozlásának, daczára trencsényi vesztésének, bizonyítja tárházának roppant gazdagságát, minthogy még ezek után is 1683-ik évben kilencz ládát töltöttek meg azon ingóságok, melyeken fiai Ádám és Simon egy közbejött eset miatt csak 1690-ik évi október 24-én egyenlő részben megosztzkodhattak. Forgách Ádámnak ugyan is halála után tetemes adósságai maradtak hátra, melyek fiai terhére estek, s a hitelezők egy része ez ingóságok lefoglalása által biztosította magát a veszteség ellen. Történt pedig, hogy 1683-ik évben, a rögtön keletkezett háború kitörése előtt, ez ingóságokat az esélyek elől fiai, Ádám és Simon, megóvni kívánván, kilencz ládába berakván, Bécsbe küldötték; ez által itt ugyan elkerülték a veszélyt, de Bécsben nem várt, nem gondolt baj érte, mert azokat ottani hitelezői az elhalt Forgách Ádámnak lefoglaltatták, és két évig lezárva tartották, míg végre 1690-ik évben, a lefoglalt ingóságokat 3707 frt kifizetése után felszabadítván, Pozsonyba vitették, s ott a kilencz láda tartalmán Berényi Ferencz, Poor István, és öregebb Zichy István közvetítésével megosztzkodtak.¹⁾

Úgy látszik azonban, hogy a most említett közvetítők által szerkesztett osztálylevélben csak azon tárgyak inventáltattak, melyekre nézve a testvérek megegyezni nem tudtak, mert azon jegyzékben csak fegyverek, szőnyegek, lobogók, löszerszámok fordúlnak elő, s alig van imitt-amott nyoma az arany és ezüst-műveknek, sőt az osztzkodás még ekkor sem lett teljes, mert csak öt láda tartalmának egy részével osztzkodtak, egy része közös akarattal eladásra került; két ládában levelek, köztöben pedig könyvek, és egy II. Ferdinánd király által Forgách Ádámnak emlékül adott *koczperd* ²⁾ vala, mely tárgyak szintén osztatlanul maradtak.

¹⁾ Múz. könyvt. Forgách levél. Fasc. B. nro 304.

²⁾ Egyenes rövid kard vagy tör. Tudtommal régebbi időből származó, használata a magyarban a »Koczperd« szónak nincsen.

Ez volt utolsó, elvesző halavány árnyéka azon halmaz arany, ezüst és drágaköves kincseknek, melyek Forgách Ádám tárházában garmadában heverték, időnként el-elvándoroltak: hogy végre is elszórtan, oda többé vissza ne kerüljenek.

II.

A mint már feljebb is említettük, 1663—73-ig tartó időközben, kincsei nagy részét a trencsényi várban elvesztvén, kiapadt azon kútforrása, melyből oly gyakran tudott készpénzt meríteni, uradalmainak legszebb része elzalogosítva, már 1674-ik évben Lipót császár is segélyben részesíté, hogy némileg könnyítsen baján, s magas állását megillető módon élhessen. S mégis gondoskodnia kellett arról, hogy jövedelmezőbb birtokait kiváltsa, s azok helyett oly uradalmat zálogosítson el, melynek a török hódoltságban igen kevés, vagy éppen semmi hasznát sem látta. Áruba bocsátotta tehát szathmármegyei szentmártoni birtokát még 1668-ik év előtt, mire nézve Forgách Ádámmal I. Rákóczy Ferencz már hosszabb idő óta alkudozott. Ugy látszik azonban, hogy családbeliei, kik elsőbbségi zálogjoggal bírtak, az eladás elé akadályokat gördítettek, kivált pedig Forgách Zsigmondné fordult meg a dolog, ki azt ellenezte s Rákóczy Ferencznek hosszabb ideig tartott alkuját Forgách Ádámmal meghiusította, minthogy Rákóczy Ferencz Sárospatakról 1668-ik június 11-én a következő levelet intézte Forgách Zsigmondnéhoz: »Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek, mint jóakaró komám asszonyának, hogy isten kegyelmedet szerencsésen éltesse, szívesen kívánom. Édes komám asszony, vagyon kegyelmednek úgy tudom értésére, hogy én gróf Forgách Ádám urammal Tisza-Szent-Márton végett régen áruban bocsátkoztam, és most is tractálom azon dolgot, ha kegyelmed jóakarója és engedelme járulhatna hozzá, mely dolog végett, minthogy levél által nem oly bőven tractálhatok mint szóval lehetne, kegyelmedet kérem, ha annyira való ideje volna kegyelmednek, hogy Borsiban jöhetne hozzám, ma még, avagy az mikor kegyelmed jó akarója; asszonyunkat ő nagyságát is ma várjuk oda Munkácsról, én is az ő nagysága jelenlétében végeznék kegyelmeddel az iránt minden jót, úgy

hogy ha kegyelmed jó akarója szerint az dolog végbe nem mehetne, és ha kegyelmed az dolognak nem consentiál, én azal sem akarom kegyelmedet disgustálnom. Isten hozza kegyelmedet jó egészségben. Költ Sárospatakon 11. junii 1668. kegyelmednek kötelesen szolgáló komja Rákóczy Ferencz.¹⁾

Ez adásvevési ügy azonban, a fenforgott, vagy talán más közbejött akadály miatt lebonyolítható nem volt, s az hét évig, 1675. szünetelt, míg a most említett évben azt Rákóczy Ferencznek édes anyja Báthory Sónia kezébe nem vette, s az alkudozásokat igen érdekes levélváltás kíséretében Forgách Ádámmal meg nem kezdette. Ez levelezések már magokra nézve is figyelemre méltók, s e mellett sok cultur-történelmi mozzanattal ismertetnek meg, adatokat szolgáltatnak egykorú becslések nyomán az árak történetéhez, s megismerjük belőlük a Rákóczy-ház kincseinek azon részét, melyek akkor az özvegy Rákóczy Györgyné Báthory Sónia birtokában voltak, s eléggé tájékoztató fogalmat nyújtanak azon ékszerek értékéről, melyek egykor a Rákóczyak kincses házában heverték. De térjünk vissza a tárgyhoz.

Tisza-Szent-Márton Báthory Sónia birtokával szomszédos levén, érdekében állott azt megszereznie. Saját mondása szerint azonban készpénze jószágvételre nem vala, minthogy akkor még fia, I. Rákóczy Ferencz, Leopold császárnak adósa volt, elhatározá magát, hogy a Forgách Ádám által áruba bocsátott jószágot mégis megszerezze, vételár fejében ékszereinek bizonyos számát felajánlani. Hogy pedig azt minél olcsóbban megvehesse, figyelmezteti Forgách Ádámot a rebellesek garázdálkodására, a hódoltságra, melyhez közel van, de annál inkább földicséri ékszereit, miket a vételár fejében adni akart. Ez ügyben 1675-dik évi november 2-kán Borsiban kelt levele²⁾ így hangzik: »Megérkezvén jámbor meghitt szolgám Várady László megbeszélé az szentmártoni jószág végett kegyelmed resolútióját. Régen főnforogván azon dolog, örömet véget szakasztának benne én részemről, kérvén kegyelmedet ne neheztelje édes gróf úr végső resolútióját adni ezen levelemre. Juthat

¹⁾ Múz. könyvt. Forgách levélt. Fasc. H. nro 11.

²⁾ U. a.

kegyelmednek eszében, eleitől fogva föltettem vala, hogy kész-pénzen azon jószágot megvenni nem akarnám, ez mostani boldogtalan időn, és más derekas okokra nézve, legközelebb is, hogy még fiam adós levén ő felségének, jószágra való pénzem nincsen, hogy vásároljak; hanem szép drágaköves gyöngyös marhám, melyek is kegyelmed okos dispositiójából kezénél levén, pénzzé tétethetnek, vitt legderekasabban azon jószágnak vásárlására engem, hogy jószágom folytában legyen. Egyéb-iránt tudva lehet kegyelmednél is, hogy az jószág nem sok jobbágyból álló, csak most nem régen is szarvas-marhájukból úgy kipusztították a gonosz rebellisek, hogy sok ideig föl nem vehetik magokat, hozzá járulván, hogy az hódoláshoz igen közel legyen azon jószág, sőt talán alattomban hódol is. Ilyen okok és többek arra tanácsolhatnák kegyelmedet, hogy mód-nélkül való árát ne kívánja kigyelmed, én az mint ennek előtte is, kegyelmed eleiben adattam, az harmincz ezer tallér érő drágaköves és gyöngyös marhát, aranykupát kegyelmednek megadom, csak már lejövetelét kegyelmed ne sajnálja, ha úgy fog tetszeni, az orientál gyöngyökön kívül, ám lat számra fogom adni az gyöngyöket, az gyöngy pedig, az mint kegyelmed maga tudja, Bécsben sem veszi el az ő árát, sőt hogy sem mind tovább kellenék az dolognak haladni, csak isten kegyelmedet hozza alá, az harmincz ezer talléron fölül egy vagy két ezer tallérban meg nem akadunk. Így értvén már kegyelmed édes gróf ur az én végső declarációm, kérem ne halassza eljövételét és engem ne nehezteljen tudósítani, mikorra érkezhetik alá, és Sárosra-e vagy Eperjesre? hogy én annak előtte három vagy négy nappal ott lehessenek, kegyelmed válaszát elvárom. Ezek után az jó isten gondviselésében ajánlom kegyelmedet. Datum in Castello meo Borsi die 2. 9-bris 1675. Observandissima Sónia Bátori.«

A már huzamos idő óta folytatott alkudozásokat unni kezdé, s mentől inkább sürgeté Forgách Ádámot a végleges elhatározásra, ez annál kevesebbé volt hajlandó az ékszereket látatlanul átvenni és Báthory Sónia határozatlan kifejezése helyett, attól positiv ajánlatot várt a 32,000 tallérban megállapított vételár iránt. Báthory Sóniának fennebbi levelére Rajkáról december 13-dikán a következőkben

válaszolt: ¹⁾ »Kegyelmes asszonyom Kegyelmes asszonyom írjon az »úgy látjuk« helyett valami bizonyosabbat, mert rettenetes nehezen adta meg ő felsége ezen utamra az licentiát, és betegségetől is csak most menekedtem meg, hogy annyival inkább úgy mint bizonyosra siessek s mehessek az nagyságod szolgálatára, és parancsolatinak elég tételére, mert meg nem ítéltet nagyságod érette, ha elébb kívánom megtudni, ha az 32 ezer ezüst tallért megadja-e nagyságod és az portéka egyezni fog-e alázatos kívánságommal, mert erről van az legderekasabb kérdés. Én az parolámnak eleget teszek. Ezekre ut supra várok nagyságod alkalmatlansága nélkül választ, mert nékem ő felségének is ezt tudtára kell adnom, hogy ne láttassam csak sétálni kíváncznom az mostani időben. Nagyságod tudja, hogy most scrupulozusok az emberek. Ezzel isten éltesse nagyságodat. Rajkae 13. Xbris. 1675.«

Forgách Ádámnak e válaszára Báthory Sónia másnap december 14-dikén ismét levelet ír. E levél hiányzik ugyan, de, hogy mit írt vala Forgáchnak, ennek arra adott válaszából megtudható. A fejedelem-asszony ugyanis szemrehányást tett Forgáchnak, hogy személyesen nem jött hozzá s bár Forgách az ékszereket látni kívánta, azokat el nem küldötte neki, de lerajzoltatta, jegyzékbe vétetve, minden egyes darabnak árát is odairatva, megküldötte neki, s megírta, hogy mennyi sok pénzébe kerültek azon ékszerek, azonban a 32 ezer tallér vételárra nézve Forgáchot ismét bizonytalanságban hagyta s a lerajzolt tárgyak értéke is csak a vételárnak feléig rúgott.

A lerajzolt drágaságok jegyzéke egyike a legérdekesebbeknek, mert abban nem csak az ott specifikált tizenöt darab ékszerrel ismerkedünk meg 13 szám alatt, de ott találjuk egyszersmind azoknak a fejedelem asszony által meghatározott árával, Forgách Ádám feljegyzéseivel, hogy egyenként ennyit ad értök, s az egyes ékszerekre vonatkozó megjegyzéseivel, melyek szerint a fejedelem asszony által 16 ezer tallérra becsült drágaságokat 12,450 tallérban kész vala elfogadni. E jegyzék a következőket tartalmazza: ²⁾ »Az le-

¹⁾ Múz. könyvt. Forgách levélt. signatura nélküli fogalmazvány.

²⁾ U. o.

Fasc. N. nro 313.

rajzolva megküldött arany és ezüst drágaköves ékességeknél, a mint maga méltóságos fejedelem asszony ő nagysága szabott árát rájuk iratta, és méltóságos gróf Iudex curiae uram ő nagysága is a melyeket miben acceptálja, alája iratta, mind azok rendszerint így következnek, úgymint:

Nro 1. az arany kupa nincsen lerajzolva, ezer aranyat nyomó, s munkájára is sokat érő, mert szép. Ebben kérdés nem leszen, mert megmutatja az mérték. Arany ezer, idest tallér 2000.

2. Az orientál gyöngy-láncz nincsen lerajzolva, ez is kétezer tallér. Ez a láncz acceptáltatik in Taller: 1800. ¹⁾

3. Az oroszán és lúd²⁾ egy-egy nagy öreg gyöngyből álló, aranyba foglalva, az mely kövek látszanak az oroszán körül, gyémántok: az két darab nyolcz száz tallér. Ez a két darab acceptáltatik in taller: 600.

4. Nagy nyakra való, gyémántból álló, az függője egy-egy gyöngy szem, két ezer tallér. Ez acceptáltatik in taller 1800.

5. Ez a medály merő gyémántokból álló, nagy is némelyik az mint kitetszik. Ezer ötszáz tallér. Ez acceptáltatik in taller 1200.

6. Rubintból álló nyakra való, az hegyeske, kis rubintok, de az igen apró, körös körül gyémántok. Hat száz tallér, acceptáltatik in taller 500.

7. Az pántlik forma gyémántból, az közben levő feketeség³⁾ szép hegyes gyémánt tiszta, az aranyban annyi vagyon, mint kívül, s oly hegyes, a többi apró gyémántok, négyszáz ötven tallér, acceptáltatik in taller 400.

¹⁾ Valószínűleg ez, a mely az 1688-ik évi május 2-án, becsült Rakóczy-féle ingó javak leltározásában és becslésében is előfordul. Radvánszky Béla: Magyar családélet és háztartás II. 380. lap.

²⁾ A Zrínyi Ilona Thökölyné által 1688-ik évi május 2-án átadott Rakóczy-féle ingójának becslési leltárában is előfordul: egy oroszán gyöngyházból 8 gyémánttal rakott 120 frt. és egy lúd gyöngyházban formált 18 frt.; de ez nem lehet azonos az itt feljegyzettel, az igen nagy árkülönbözet miatt sem. Lásd Radvánszky Béla: Magyar családélet és háztartás. II. köt. 381. lap.

³⁾ Véleményem szerint a foglalvány alsó lapja, melyre a nem a jour foglalt kövek rakvák.

8. Az tolltok mind gyémántból való, az végén egy szép gyöngy szem, ötszáz tallér, acceptáltatik in taller 400.

9. Az hosszabik darabú gyémánt láncz ezerszáz tallér, az másik darab gyémánt rózsza lebegőjével háromszáz tallér. Ez a két darab acceptáltatik in taller 1000. Item ugyanazon numerus alatt, kisebb gyémántokból való nyakra való, hogy sem mint az másik, az lebegőcskéje saphir: ezer ötszáz tallér. Ez acceptáltatik in taller: 1200.

10. Ez igen szép nyakra való, az hol az két-két nagy fehér üresség¹⁾ vagyon, ott szép öreg kártya gyöngyök vannak, az több helyeken mind gyémántok, a mint hogy az galamboska is gyémánt. Ezer tallér, acceptáltatik in taller: 800.

11. Ez igen szép öreg smaragd sas, az nagy fehér üresség termés tiszta macula nélkül való smaragd, két ezer tallér, az másik papirososon lévő smaragd békával együtt. Acceptáltatik mind a kettő in taller: 1800.

12. Ez egy pár övre való csatt, mindazon gyémántból, sőt öreg az gyémánt az mint kitetszik. Két ezer tallér. Acceptáltatik in taller: 1200.

13. Ez nagy öreg gyémánt gyűrű, az mint kitetszik az nagy fehérségből, körös körül is apró gyémántok. Ezer ötszáz tallér. Item azon numerus alatt, ez is szép gyémánt gyűrű. Három száz tallér. Ez a két gyémánt gyűrű acceptáltatik in taller: 1300. Summa pretiorum acceptatorum taller: 16,000. Summa pretiorum defalcatorum taller: 3550.*

Forgách Ádám tetszését a rajzolás és leírás után ismert ékszerek megnyerték ugyan, de az alku ügye még sem haladhatott előbbre, mert még ekkor sem tudta, vajjon a fejedelem-asszony megadja a 32,000 tallér vételért, vagy nem? s az ékszerek árában is 3550 frtra rúgó eltérő nézetkülönbség volt közöttük, mire nézve figyelmezteti is a fejedelemasszonyt, bizonyára saját kárán szerzett tapasztalásból, hogy az ékszerekért soha sem kap annyit, mint a mennyibe neki kerültek, mert csak azt fizetik meg, a mennyit annak az aranya és drágaköve ér; s végre azért, mert a fennebb specifikált ékszerek ára

¹⁾ Alsó lap nélküli aranykeret, melybe a nagyobb a jour foglalt kövek helyezvők.

csak a vételár feléig ért, s nem tudta a más felében mit ad neki a fejedelemasszony. Mind e mellett kitetszik még is, hogy az alku gyors elintézése inkább az ő, mint a fejedelemasszony érdekében feküdt. Erre vonatkozólag Báthory Sófiahhoz december 26-án a következő levelet intézi ¹⁾ »Tekintetes nagyságos méltóságos fejedelemasszony, nekem jóakaró kegyelmes asszonyom. Az nagyságod Sárosról 14. hujus írt méltóságos levelét tegnap az postai alkalmatosságokkal nagy böcsülettel vöttem. Nagyságodat most is alázatosan követem, hogy ne talántán nagyságodat megbántottam megírt kérdéseimmel, de istennek látogatását (az mint hogy az atyámfia is feküvő beteg a rettenetes torokfájás miatt) nem tagadhattam, s nem tagadom, hogy az tett legnagyobb gátlást útbeli szándékomban és ígéretemben nagyságodnak, azért értvén (az mely deréka az köztünk levő dolognak) végső akaratját, hogy tudniillik nagyságod az 32 ezer tallért megadja, arany, gyöngy és gyémánt portékául, és az zálogok-kiváltásában egyez kívánságommal, ehhez semmi sem köll egyéb, hanem hogy az dolgok executióban menjenek, nincs is immár egyéb fent, hanem az megígért jóknak Szentmártonról végválaszát megtudni, s azokat úgy venni, hogy én is ígérete és tizenete szerint nagyságodnak, pénzzé tehessem és más jószágimat kiválthassam, azon megígért 32 ezer ezüst tallért érő jókkal, mert az a vége s oka, hogy Szentmártont el akartam, s akarom nagyságodnak adnom. Abban kétség nincs, hogy nagyságod is drága pénzen ne vette legyen, az mit nekem adand, nagyságodnak jtt (nagyságodat alázatosan kérem, megbocsássa) nem lehet kárt nem vallani, mert akar én, akar más adja el, nagyságod soha annak a munkáját nem aestimálja, se annak az árát meg nem adja, hanem a mit az aranya s az köve magában ér. Így talán mind annak a jónak, a kinek specificációját megküldötte nagyságod, mind a mit adand a többiért nagyságod, nem ártana végső árát és mivoltát megtudnom, hogy a nagyságod méltóságos személyének meglátogatása idején, semminemű tovább való kérdéssel, vagy disputával is inopportunitással ne bántsam nagyságod méltóságos személyét, mert nagyságodnak feleségestül minden

¹⁾ Múz. könyvt. Forgách levélt. signatura nélküli fogalmazvány.

interesse nélkül kívánok udvarlanom, a mint hogy isten megszánván mind magamat s mind az atyámfiát, s egészségünket megadván, megindulásunknak óráját, napját, s merre veszem utamat magam szolgája által nagyságodnak tudtára adom, hogy nagyságod egy óráig való alkalmatlanságot se szenvedjen miattunk. Im azért ebben a listában nagyságodnak alázatosan megírtam, mit vehetünk el, mit nem. Azért ut supra ennek is a kit megvenni kívánunk, végső árát nagyságod megírni méltóztassék. Rajkae 26. xbris 1675.»

Forgách Ádámnak e leveléből kiviláglik, hogy a fennebbi ékszerjegyzék csak azokat tartalmazza, melyeket ő a fejedelemasszony által lerajzoltatott és consignált drágaságok közül kiválasztott, s melynek mását most említett levele mellékletül a fejedelemasszonynak meg is küldött. Ezt azonban Báthory Sófia zokon vette, s most még inkább kívánta, hogy azon ékszereket nála megsejmeljék, azt hívén, hogy ha meglátják, el is fogadják azokat, bár ha tetszésökre bizta a 36—38 ezer tallért érő drágaságok között választani, s 1676-dik évi január 4-én így ír Forgách Ádámnak: ¹⁾ »Illustrissime domine comes observandissime. 26. Decembris irta kegyelmed levelét böcsülettel vettem. Régi példamondás, feleséget és lovat látatlanul venni sem mindenkor szerencsés. Lehetetlennek látom, ha kegyelmed szeme, vagy pedig grófné asszonyom ő kegyelme szeméi ítéletet nem fog tenni az portékáknál, melyeket akarok adni az jószágért, hogy megalkhassunk, kire nézve semmiképen nem közelítjük az dolgot, ha végső árát megírnám is a portékáknak, hanem ha isten ő szent fölsége kegyelmetekkel szemben juttat, akkor lehet mindazokról végső szó, vagyok is oly ítéletben, hogy az mi most onnan nem tetszik kegyelmednek, akkoron a szeme megkedveli. Azonban szabad akaratján fog kegyelmednek állani, harminczhat vagy harmincznyolcz ezer tallért érő portékákból harminczkét ezer tallért érőt választani. Ezeknél többet se most, se ezután írnya nem tudhatok. Szánakozással értettem az kegyelmed betegeskedését. Isten adja meg kegyelmetek előbbeni jó egészségét, láthassam is abban szerencsésen. Ha késünk az dologgal édes gróf uram,

¹⁾ Múz. könyvt. Forgách levélt. Fasc. 8. nro 146.

nem tudom meddig lehetek ily közel Sároshoz, az mostani változó és állhatatlan állapotokra nézve. Ezek után mind az új, s mind következő sok esztendőkkben szerencsés életet kívánok kegyelmeiteknek mind fejenként. Datum in Castello meo Borsi die 4. Januarii anno domini 1676. Illustrissimae dominationis uestrae observ. Sofia Bátori. P. S. Ez előtti levelemben is megírtam vala kegyelmednek, ha mi portékáim közül nem fog kegyelmednek tetszeni, szabad lesz mást kívánni.

A fejedelemsasszony levelének meg lett azon felsikere, hogy Forgách Ádám látatlanban is, — bizván Báthory Sónia igazságában és jó lelkiismeretében — megegyezett vele a kiválasztott ékszerek árában; megegyezett a vétel és átadás feltételeire s csak abban volt még eltérés közöttük, hogy Forgách Ádám még ráadásul kívánta a két gyűrűt és az övre való csattot, s felhatalmazvánnyal megbízta Pesthy András prothonotariusát az ékszerek átvételével, s a szentmártoni jószág felének átadásával, mert ez ideig a vételár felére történt még csak ajánlat ékszerekben a fejedelemsasszony részéről. Így ír erről 1676-dik évi február 14-dikén Pozsonyból Báthory Sóniának: ¹⁾

„Kegyelmes asszonyom. Tudom nagyságod 20-án huius irt levelemet vette, melyből nagyságod újabb nagy nyavalyámnak mivoltát megértette, s azt is, hogy nagyságodnak a szentmártoni dologban, minden satisfactiót kívántam megadni, s adok is. Nem vártam azt az időt, ugy mint egy hetet, hogy nagyságodhoz vagy magam menjek, vagy szolgálmat küldjem, hanem megértvén, hogy nemes Pesthy András prothonotariusom és vice tárnokmestram immár Eperjest van, s onnan tovább nem megyen, im ő kegyelmének mit írtam, mit parancsoltam, minémű plenipotentiát adtam, magától is megfogja érteni, s azon includált párból is a kít irtam ő kegyelmének. Az én intentumom az, hogy az én nagyságodnak adott szómnak reális effectusa legyen, a nagyságod satisfactiójával, mert duplázza adományát, a ki valakinek mit hamar ad. Így áll a nagyságod kegyelmes jóakarátán, ha akar-é feléről épen contentálni a szentmártoni jószágért, nincsen is semmi impedimentuma, ha nagy-

¹⁾ Múz. könyvt. Forgách levélt. Fasc. H. nro 17.

ságod ide adja az két gyűrűt, az gyémántos övre való csattal, az mint kérem nagyságodtól, s nincs bizony semmi injuriája nagyságodnak, mivel az gyöngy lánczhoz adattanak apró gyöngyök is, így nem egy arányuk az gyöngyök. Én bizony, és jó lelkiismerettel irhatom nagyságodnak, hogy azokat, nem az én konyhámra való jókat, azért veszem el, hogy nekem, s mind penig az atyámtíának, megcsalhatatlan bizodalmam vagyon, az nagyságod macula nélkül való igazságában, s jó lelkiismeretében, s káromat, főképen szegény gyermekeimét nem kívánja, kiket, kít nagyságod jól tud, hazámhoz s kegyelmes uramnak tartozó szeretetemennek tűze megemésztett, és szegényeket, kikkel ha nagyságod jól téssen, nem hagyja jutalom nélkül isten ő szent fölsége. Nagyságod így feléről contentálván engem, vegye felét az jószágnak kezéhez, s mivel épen tartozom nagyságodnak depositis deponendis Szent-Mártont odaadom, csak tudjam mit akar nagyságod a többire reá adni, s mivel contentálni. Én nagyságod alázatos szolgálja holtig maradok, a jószág nagyságodé juxta conclusa. Ha azért az fölül megnevezett két gyűrű, az gyémántos csattal, az mint kívántam adatik nagyságodtól, nincs a dolognak semmi híjja. Elválk harmadnap alatt köszvényre-é, másra-e fordul mivolta nyavalyámnak, s ha jóra felépülök, sietek az nagyságod méltóságos köntöschöz feleségestül, nagyságod azért méltóztassék prothonotariusom kezéhez küldeni azt az jót, az kin megalkudtunk, az iránt ő kegyelmének ut supra látja s érti nagyságod plenipotentiáját. Alljanak mindenen a nagyságod kegyelmes akaratán. Ennél nagyobb satisfactiót, s jelét emberségemnek nem adhatom, maradván mig élek nagyságod méltóságának alázatos szolgálja Forgách Ádám. Datum Posonij 14. febr. 1676. »

Forgách Ádám már annyira biztos volt ez ügynek végleges lebonyolítása felől, hogy jónak tartotta a nyerendő ékszerek vevőjéről is eleve gondoskodni, mert csak oly szándékból mutathatta be a drágaságok rajzát Leopold császárnak, hogy ha azok tetszését megnyerik, benne vevőre találjon, miről ugyan az napon kelt, s Pesthy András prothonotariusához intézett levelében ¹⁾ ezt értesíti s határozott instructió-

¹⁾ Múz. könyvt. Forgách levélt. Fasc. H. 17.

val látja el, az ékszerek átvétele, becsomagolása, s a jószág felének azonnal átadása iránt, a mint az ékszereket hozzá a fejedelemsasszony átküldendi, megbizva, hogy egyelőre az adásvévesi szerződést csak a fele jószágra készítse el, s hogy ő fellege kívánja is meglátni az portékát a mit az fejedelemsasszonytól kapnia kell; utasítja továbbá, hogy ha Báthory Sónia egyszerre akarná az egészet kézhez venni, adja neki át, mert biztosan tudja, hogy a fejedelemsasszony neki kárt nem kíván.

Nem is késlekedett Pesthy András Báthory Sónia fejedelemsasszonyt mind arról értesíteni, mivel Forgách Ádám részéről megbízva volt. Eperjesről február 22-én kelt levelében ¹⁾ kéri a fejedelemsasszonyt, hogy azon ékszereket, melyekre nézve megegyeztek, mihamarabb hozzá küldje, s ő a jószág felét azonnal resignálja. De minthogy — írja tovább — a vétel árában adandó ékszerek másik felét ura nem ismeri, árát nem tudja, lerajzolva sines, kéri, hogy azokat is rajzoltassa le, árát szabja meg, s azt vagy általa, vagy egyenesen ő maga küldje Forgách Ádám kezéhez; s ha a többi ékszereket is kezéhez leteszi, úgy az egész jószágot mindjárt átveheti.

Bár ha Forgách Ádám biztosnak hitte ez ügy végleges befejezését, s határtalan bizalmat tanusított a fejedelemsasszony ajánlata iránt, ez nem volt őszinte Forgách Ádámhoz, mert ékszereit ugyanakkor másfelé is áruba bocsátotta, nevezetesen a lengyel királylyal és egy herczeggel alkudozott azokra, de ezekkel nem tudott megalkudni; noha még ekkor is összeköttetésben állott velök, mindazon által Pesthy András levele következtében, a vételár másik felében adandó ékszereket is lerajzoltatta, árukat megszabta; s a rajzokat a következő, Borsiban február 28-án kelt levél mellékletében Forgách Ádámnak megküldötte ²⁾ »Illustrissime Domine Comes observandissime. Két rendbeli kegyelmed levelét böcsülettel vöttem. Az utolsóból, utóbbi kegyelmed resolútióját értem, Pestí ítélőmester uram által is, a szerint tiszta szívből szánakozom a kegyelmed betegségén, kívánom istentől, ő szent fölségétől, adja meg előbbeni jó egészségét. Bizonyos dolog, inkább akartam

¹⁾ Múz. könyvt. Forgách levél: signatura nélkül.

²⁾ U. o.

volna, ha kegyelmed jelenlétében lőtt volna a portéka felett való alku, a mint ennek előtte is megírtam vala, most már cselekszem az kegyelmed kívánsága szerint, lerajzoltatván a másik tizenhat ezer tallérban adandó szép és kiválogatott portékáimat, im el is küldöttem. Nem akarom az jószágnak felét az kezemhez venni most, hanem egyszersmind egészen. Oly portékát válogattam kegyelmed számára, mely a lengyel király szemének is kedves volt, oda be is maradt volna jószágért, ha kedvem szerint való contractusra lépett volna egy herczeg úr, de ezt isten ő szent fölsége kegyelmednek rendelte. Bizonyos is, hogy az hat darabot, az nagy medált, nagy rózsát, orientál gyöngyöt, pártát, arany koronát, kisebb gyémántú rózsát, tizenhat ezer tallérban vötte volna el tőlem az lengyel herczeg úr alkuvásunk szerint, ha az ő conditioira állottam volna; ha ezentúl fogja urgeálni tovább való végzését velem, már késő, nem neki, hanem kegyelmednek fogom adni; hogy kegyelmednek jobban kedve teljék ahoz a hat darabhoz, még többnek formáját küldöttem, hogy választhasson kegyelmed az portékákban, és az melyik nem tetszik kegyelmednek, nálam fog maradni. A nagy medály nyolcz ezer tallér, a nagy rózsza három ezer tallér, az arany rubintos kanna ezer tallér, az ezer kilencszázhatvenhat orientál gyöngy kétezer tallér, a merő gyémántokból álló három pántlika négyszáz tallér, egy rubintos hosszú láncz épen oly forma, a mi némű gyémánt láncznak formáját már az előtt elküldöttem volt; item másik rubintos láncz, melynek formáját most küldöm hatszáz tallér, egy toll forma medály negyedfél száz tallér, item egy kerekded rózsza háromszáz tallér; az orientál gyöngyök szép fejérségűek, akkorák mint ez két szem; az aranykorona sok rubinttal ékes. Mindezeknek az ára, a mint látja kegyelmed, tizenhét ezer hatszázötven tallér. Azt is megfontolom, hogy az csattot és az nagy gyűrűt, igen kevésre limitálta kegyelmed, mert csak a nagy gyűrű és gyémántjának nagy voltára nézve ötezer tallért megérne, ha sárgaság nem bántaná, azon sárgasággal is két ezer talléromban vagyom nékem, kihez képest nem lehet kegyelmednek nehézségére, mivel hogy az nagy aranykupa, talán épen ezer aranyat nem fog nyomni annak complementumára, ha csak háromszáz tallér háramlik is az csatt és nagy gyűrű

arából. Kérem már azon kegyelmedet édes gróf uram, alkal-
maztassa úgy resolútióját, hogy Pesti uram ő kegyelme vég-
képen végezhesen velem, mert miként kegyelmed levelét ve-
szem, Pesti uram is a szerint, mindjárt ő kegyelmeért küldök
alkalmatosságot, hogy hozzám jöjjön, itt az *contractus* annak
rende szerint meglevén, az portékát az ő kegyelme kezéhez
adom, az jószágot resignaltassa ő kegyelme embereim kezé-
hez... — írja továbbá azon föltételeket, melyeket a szerző-
désbe óhajtt fölvetetni, s végül ezt írja: »Én tudom, hogy ke-
gyelmednek szép és jó kincset adok, melynek az árával sokkal
jobb és hasznosabb jószágot szerezhetsz Szent-Mártonnál, de
miként vehetem én hasznát Szent-Mártonnak, nem tudom, e
mostani boldogtalan időre nézve, mert az Tiszán túl való
jószágok csaknem épen az pogányok és mostani istentelen kő-
borlók torkában vannak s. a. t. Datum Borsi die 28. febr.
1676. Illust. D. V. observ. Sophia Bátori.

E levelet egy másik levél kíséretében Pesthy András-
hoz küldötte, kérvén őt, hogy azt sietséggel Forgách Ádámnak
elküldje; s értesíti egyszersmind, ha Forgách Ádámmal telje-
sen végezett, alkalmatosságot küld érte, s az ékszereket átadja
neki,¹⁾ mire Pesthy András márczius 2-án válaszol, hogy a
levelet az eperjesi postára feladta.

A fejedelemasszony levele nem azt eredményezte, a mit
attól várt: nem lett sikere a lengyel király és herceg szava
fölemlítésének, s kivált azon ok miatt, hogy Báthory Sófia a gyé-
mánt sárgaságáról csak utóbbi levelében tett először említést
Forgách előtt, megingatta ennek a fejedelemasszonyhoz való
bizalmát, a lerajzolt tárgyak sem tetszettek neki, s végre, mert
a szerződésbe iktatni kívánt pontokra nézve nehézségek merül-
tek föl, az alkú válságossá kezdett válni, s Forgách Ádám
megmászván szándékát, tiszta-szent-mártoni birtokát már nem
ékszerekért, de részben készpénzért akarta csak a fejedelema-
sszony tulajdonába bocsátani, s az utóbb küldött rajzolat tár-
gyait, miket Báthory Sófia 17,550 tallérba becsült, tizezer
tallérban elfogadni késznek nyilatkozott ugyan, ha azon felül
hatezer forintot tiszta arany- vagy ezüst műben fizeti le. Így

¹⁾ Múz. könyvt. Forgách levélt. Fasc. II. nro 18.

tudósítja erről márczius 6-dikán kelt levelében a fejedelem
asszonyt.¹⁾

»Kegyelmes asszonyom. Tegnap estve felé négy s öt óra
között vettem nagyságod méltóságos levelét, de data 28. feb-
ruarii, Pesthy uram is ugyanazon alkalmatossággal tudtomra
adja neki adott parancsolatát nagyságodnak, megvallom aláza-
tosan nagyságodnak, hogy majd fel nem érem elmémmel, mi-
képen köllessék ne talántán megbántódása nélkül választat
adnom nagyságodnak mostani kívánságára, mert jó lelkiisme-
rettel merem írni nagyságodnak, hogy az öreg gyémánt gyü-
rűnek, az mélyről már megalkudtunk, sárgasága igen megbok-
rosított, kinék megorvosolhatatlan defectusát, nem tagadom
kegyelmes asszonyom, előbb kívántam volna tudnom, nagysá-
godnak azért (szabadságot adván reá nagyságod) sincere-
irom, hogy a minémű régi forma, s rettenetes drága jókkal
nagyságod méltóztatik most megkinálni, megküldvén formáit
is, miben merem s nem merem, nagyságodnak semmit sem
írhatok, mert nekem totaliter nem tetszenek, és nem köllenek.
egy az gyöngylánczon s kannán kívül. Az gyöngy lánczot annyi
német forintban elveszem, a mennyi német talléron tartja
nagyságod. Az kannának pedig nem kívánom az köveit, hanem
az aranyát, annak kész ára vagyon, az mint az kupa felől
írtam nagyságodnak. Az mi pedig az nagyságod nekem küldött
új conditionját illeti, háromban van az derekas kérdés, az zálogos
jószágban és az gabonában, s az esztendőik számában is, ma-
radjunk meg az már elvégzett állapotokban kérem alássan
nagyságodat, ha készpénzt ad nagyságod engedtessek két esz-
tendőikkel az esztendő. A zálogos jószágot ha kíváltja nagysá-
god, bírja is conditionibus az milyekkel bírják az mostani
possesorok. Datum Rajkán 6-ta martii 1676. nagyságod méltó-
ságának alázatos szolgálja gróf Forgách Ádám. P. S. Hogy
penig nagyságod mindezeknél is nagyobb realitásomat lássa,
resolváltam annyira magamat, ha nagyságod az mostani leraj-
zolta küldött jókat az gyöngyökkel és arany kannával együtt
ide adja tiz ezer tallérban, az hat ezer tallért pedig vagy kész-
pénzül tiszta arany, vagy ezüst műben le teszi, végben ment az
dolog az felől.«

¹⁾ Múz. könyvtár, Forgách levélt. signatura nélküli fogalm.

Az alkudozás Forgách Ádámnak e határozott nyilatkozata után semmiképen sem haladhatott előbbre, nem kívált azért, mert az ékszerek árkülönbözete közt fölmerült akadályokat sem megkerülni, sem áthidalni nem lehetett, s a fejedelemsasszony is megfontolandónak tartotta a maga részéről elhatározását, húzta halasztotta az ékszerek kézbesítését, s minthogy ismerte Forgách Ádám folytonos pénzzavarát, időzéssel vélte kincsét előnyösebben értékesíteni, s Forgách Ádámot hitelezőinek nyomása alatt kénytelen-kelletlen, ékszereinek elfogadására bírni. E mellett azonban sürgősen kívánta hogy Pesthy András a drágaságok megtekintése miatt hozzá menjen, hogy személyesen latva rá, véle véglegesen elintézhesse az alkudozást, s ezért kívánta február 28-án kelt Forgách Ádámhoz írt levelében azt, hogy Pesthy Andrást teljes hatalommal lássa el, véle ez ügyben az alkut befejezhetni. Ez okból márczius 16-án a fejedelemsasszony a következő levelet intézte Pesthy Andrásához: ¹⁾

»Generose Domine nobis observandissime. Gróf uram ő kegyelme levelét, s az kegyelmed levelét is elhozák. Nem azért, hogy az egyet-mást itt akarnánk kegyelmed kezéhez adni, mert abban az mi részünkről is még nagy consideratio vagyon, hanem hogy kegyelmed maga is meglássa az egyet-mást (melynek egy része nem tetszék épenséggel gróf uram ő kegyelmének, noha azok mind királynak, s mind fejedelmeknek az ő szépségök miatt igen tetszettenek) szemével láthassa és az dologról voltaképen kegyelmeddel beszélgethessünk, szükségesnek ítéljük kegyelmed ide való jövetelét ezen alkalmatossággal, mert így hamarabb véget érünk az dologban. Gróf ur ő kegyelmének addig nem írunk, míg kegyelmedet isten ide nem hozza. Datum in Castella nostra Borsi die 16-a martii 1676. Generosae D. V. observ. Sofia Batori.«

Élt a gyanúpörrel Pesthy András, s az érte küldött alkalmatosságot üresen küldötte vissza Borsiba. Nem ment ő a fejedelemsasszonyhoz a drágaságokat megtekinteni, s márczius 17-dikén írja Báthory Sófának, hogy az, meghatalmazásán kívül esik, mit gondolna felőle megbízója, ha oda menne,

s kéri, ha rá áll Forgách Ádám utolsó resolútiójára, küldje el mihamarább az ékszereket, de ő Borsiba nem mehet. ¹⁾

Pesthy András, úgy az általa, a fejedelemhez, mint ennek a hozzá intézett levelének másolatát, márczius 24-én megküldötte Forgách Ádámnak, ki még akkor is hitte, hogy a fejedelemsasszony megveszi tőle tiszta-szent-mártoni birtokát; de Pesthy András levele kijózanította csalódásából, észre vévén, hogy Báthory Sónia csak időzget, s pénzzavarát, kényelmetlen anyagi helyzetét minél előnyösebben kiaknázni szándékozik. Egy, Pesthy Andrásához márczius 31-kén írt levelében a következőkben adott a fejedelemsasszony iránti indignációjának kifejezést: ²⁾

»Generose domine amice observandissime. Az kegyelmed levelét ddtó 24. mart. et 30. eiusdem későn estve küldte meg pozsonyi postamester uram magános lovas által, kinek elküldetését, ha ő kegyelme holnapra hagyta volna, majd jobban esett volna. A kinek pappal és asszonyemberrel vagyon dolga, úgy jár, mint én. Noha bizony eddig másra tanított volna az experientia, kegyelmednek minden leveleire in hac materia választ adtam, az fejedelemsasszonynak adott válaszzommal, melyet im kegyelmednek küldöttem volanter, mindezekhez azért im az charta biankát az mint kívánta kegyelmed megküldöttem hogy, hogy ha eleget tenne kívánságaimnak az fejedelemsasszony, én is parolámat megtartsam, az melynek quinta essentiája az, a többi között kegyelmed kezéhez küldje ő nagysága azt az jót macula nélkül való kövekkel, és így kegyelmed is valamit ingó marhának hínak s mondanak, az mit eddig pénzzé nem tettek, és nem tehetnének mindjárt ante assignationem bonorum adhassa kezéhez ő nagyságának, hogy jövendőben úgy is azokkal adhassa vissza, az mit pedig ajándékon ígértem oda, az csak az gabonát illeti. Pro exemptione et inventionem Makkfalvayt rendelttem volna, de úgy látom s kézzel tapasztalom az dolgot, hogy csak temporizál az fejedelemsasszony. De használjon vele, bizony magát csalja meg, s nem engem, mert inconditionale van az ő nagysága vásárlása, s

¹⁾ Múz. könyvt. Forgách levélt.

²⁾ U. o.

¹⁾ Múz. könyvt. Forgách levélt. sign. nélkül.

eligazítja a törvény, ha kárt vallok, ki tartozik a refusióval. elég példa volna ő nagyságának Illésházy György uram. Et de his talis s. a. t. Datum Rajkae 31. mart. 1676.

Báthory Sófia egyre írszolta Pesthy Andrászt az ékszerek megtekintése miatt, de ez a fejedelemszszony kívánságának semmiképen sem tett eleget, s ápril 8-ról írt levelében tudatja vele,¹⁾ hogy bizony most sem lehet el hozzá Borsiba, s csak küldje az ékszereket kezeihez, ha megegyezett már a gróffal, s ő Szent-Mártont azonnal resignálja neki, de ha még most sem vet véget a dolognak »meglévén ő nagyságától nekem parancsolva, hogy ezzel az maleriával többé nagyságod méltóságát ne búsítsam, a mint hogy nem is búsítom« — a levelezést is megszakítja véle. Ezen eljárásáról ápril 9-én Forgách Ádámot is értesíté.²⁾

Pesthy András levelének következtében a fejedelemszszony még egy kísérletet tett Forgách Ádámmal az ékszerek árára nézve engedékenységre bírni, s ápril 11-én keltezett hosszú levelet írt hozzá, de a melynek tartalma még inkább elidegeníté Forgách Ádámot a régen folyt alku befejezésétől, s ez ügyben ápril 24-én írta utolsó levelét Báthory Sófiához, melyben határozattan kijelenti, hogy immár Tisza-Szent-Mártont a fejedelemszszonynak el nem adja. Levelének tartalma következő.³⁾

»Nagyságodnak alázatosan szolgállok. Az nagyságod levelét de dato 11. apr. alázatossággal vettem, és ad longum mit írjon, értem. De mivel hovatovább, mind távolabb esünk az alkuvástól, nagyságod nem úgy, mint én, és én az mint nagyságod kívánja, adjuk s vesszük az jószágot, mi haszna nagyságodnak többet ezen vásárlásban méltóságos fejét törni, sőt csak papirosat is tovább vesztegetni. Én nagyságodnak maradok holtig alázatos szolgálja, de Szent-Mártont másképen az mint megírtam, nagyságodnak nem adom. Maradjon nagyságod méltóságos tárházában kincse, én mind ennyi periculumban is, az jószágot magamnak tartom. Így nagyságod ez iránt is nyugodalomban marad, én pedig grátiául veszem, ha nagy-

ságod más maga dolgaiban s azok promotiójában fog fárasszani. Datum Galgócz 24. april. 1676. Nagyságod alázatos szolgálja.« —

Midőn jelen értekezést bemutatni óhajtottam, azon meggyőződést tápláltam, hogy a felsorolt adatok egy fénysugárral, habár csak gyöngén, de még is megvilágítják kultur-történetünket s egy újabb bepillantást engedve az elmúlt századokban virágzott kézműiparunkba, levonhatjuk belőle a következtetést, hogy főuraink fényűzési hajlama, pompaszeretete, kincses ládáiknak, tárházaiknak gazdagsága, elég tágas tért nyitott az aranyművességnek arra, hogy hazai iparosaink is állítottak ki oly műveket, melyek a művészet eme fájában az első rendűek közé sorakozhattak; megvilágítják az árák történetét, s megvilágítják azon viszonyokat, melyek között a magyarországi ékszerek, drága aranyművek, a külföldre vándoroltak, s bizonyosságot tesznek arról, volt-e, s minő a magyar aranyművesség múltja.

¹⁾ Múz. könyvt. Forgách levélt. Fasc. III. nro 18.

²⁾ U. o. „sign. nélkül.

³⁾ U. o. „sign. nélkül fogalm.